



Instytut Wymiaru Sprawiedliwości



Komparatystyka praw mniejszości narodowych
i mniejszości etnicznych. Republika Islandii

dr Małgorzata Babula
dr Katarzyna Szwed



Prawa podstawowe
Warszawa 2022

Spis treści

1. Wprowadzenie	5
2. Mniejszości narodowe w Republice Islandii – podstawowe dane statystyczne	7
3. Międzynarodowe akty prawne o charakterze powszechnym i regionalnym odnoszące się do praw człowieka i mniejszości narodowych przyjęte przez władze islandzkie	11
3.1. Islandia w uniwersalnym systemie ochrony praw człowieka	11
3.2. Islandia w regionalnym systemie ochrony praw człowieka	12
4. Instytucjonalne gwarancje ochrony praw człowieka oraz organizacje wspierające prawa mniejszości	14
5. Islandzka polityka językowa wobec mniejszości narodowych	16
6. Pojęcie mniejszości narodowej i etnicznej	23
6.1. Definiowanie mniejszości na gruncie prawa międzynarodowego – wskazania w obszarze regulacji wiążących Republikę Islandii	23
6.1.1. Regulacje o charakterze globalnym	23
6.1.2. Regulacje na poziomie europejskim	24
6.2. Krajowe akty prawne	26
6.2.1. Konstytucja Republiki Islandii	26
6.2.2. Regulacje ustawowe	28
7. Uwagi końcowe	31
Akty prawne	32
Orzecznictwo	35
Literatura	36
Netografia	39

1. Wprowadzenie

Islandzkie Biuro Praw Człowieka przez lata zwracało uwagę na niedoskonałość krajowego ustawodawstwa dotyczącego równości, jeśli chodzi o równość zasadzoną na innej determinancie niż płeć. Na tle prawa europejskiego¹, ale także wewnętrznego porządku prawnego innych państw, islandzkie przepisy były mocno fragmentaryczne². Współczesna Islandia jest krajem, w którym intensyfikuje się m.in. różnorodność językowa, kulturowa, rasowa oraz związana z pochodzeniem. Powoli odchodzi w przeszłość rzeczywistość, w której Islandię tworzył jednorodny naród, posługujący się tym samym językiem³. W ostatnich latach znacznie zmieniły się postawy dotyczące radzenia sobie z integracją i uczestnictwem mniejszości w życiu społeczeństwa. W latach siedemdziesiątych w krajach skandynawskich istniało ogromne zapotrzebowanie na tzw. siłę roboczą, co skutkowało napływaniem migrantów ekonomicznych z Europy oraz z Azji. Początkowo uważano za ważne, aby imigranci przyswoili sobie kulturę i wartości funkcjonujące wśród ludności autochtonicznej, a podejmowane w tym celu działania miały zwyczajnie upodobić cudzoziemców do rdzennych Islandczyków zarówno w obyczajach, kulturze, jak i języku. Poniekąd intencją było to, aby przybysze pożegnali się z własnym językiem, kulturą i tradycją. Aktualnie dominuje natomiast polityka integracji oznaczającej dążenie do zaspokojenia potrzeb obcokrajowców, aby mogli być aktywnymi uczestnikami społeczeństwa. Nacisk kładziony jest na to, aby obcokrajowcy nie tracili swoich unikalnych cech oraz więzi z własną kulturą i językiem, umożliwiając im współtworzenie społeczeństwa wielokulturowego. Docelowo, uznanie i szacunek wobec odmiennych kultur ma wzmocnić społeczeństwo jako całość. Pojawiają się nowe pomysły i sposoby radzenia

¹ Zob.: A.G. Ólafsdóttir, *Fjölmíðlar endurspegli litróf samfélagsins Hver er skylda fjölmíðla gagnvart þjóðernisminnihlutahópum í eigin samfélagi? Hvert*, <https://www.mbl.is/greinasafn/grein/452822/> (dostęp: 5 października 2022 r.).

² *Bann við mismunun. Tilskipanir ESB um jafnrétti óháð fötlun, kynþætti, þjóðernisuppruna, kynhneigð, aldri og trú/lífsskoðun, Aðalskrifstofa framkvæmdastjórnar Evrópusambandsins um atvinnu, félagsmál og jafnréttismál*, https://www.humanrights.is/static/files/Utgafa/bann-vid-mismunun_netid.pdf, s. 5 (dostęp: 5 października 2022 r.).

³ <https://www.humanrights.is/is/mannrettindi-og-island/mannrettindi-akvedinna-hopa/utlendingar-og-folk-af-erlendum-uppruna> (dostęp: 5 października 2022 r.).

sobie z problemami wynikającymi z dochodzenia do owego umocnienia więzi społecznych. W dużej mierze starania te bazują na edukacji, zarówno Islandczyków, jak i obcokrajowców⁴.

W krajach skandynawskich można znaleźć dość kompleksowe ustawodawstwo dotyczące równości, które opiera się m.in. na: dyrektywie Rady 2000/43/WE z 29 czerwca 2000 r. wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne⁵; dyrektywie Rady 2000/78/WE z 27 listopada 2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy⁶ oraz dyrektywie z 2 lipca 2008 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równego traktowania osób bez względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną⁷. Islandia nie stała się natomiast stroną Protokołu fakultatywnego nr 12 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka dotyczącego zakazu dyskryminacji ani nie ratyfikowała Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych, natomiast Konwencję ramową o ochronie mniejszości narodowych tylko podpisała⁸.

Oczywiste jest, że istnieje zapotrzebowanie na kompleksowe ustawodawstwo dotyczące równości na gruncie prawa islandzkiego, a zatem wymagane są działania poszerzające aktualne prawo o kwestie, które nie są nim uregulowane. Przy opracowywaniu obowiązujących aktów prawnych dotyczących równości, jako podstawę wykorzystano co prawda przepisy UE (choć Islandia w strukturach UE nie jest), ale również traktaty dotyczące praw człowieka oraz doświadczenia krajów sąsiednich⁹. Należy również pamiętać, że wniosek Islandii o członkostwo w UE – która to kwestia przebiega ostatnio w dyskusjach polityczno-społecznych – oznaczałby, że ustawodawstwo islandzkie musiałoby zostać kompleksowo dostosowane do przepisów unijnych dotyczących zakazu dyskryminacji¹⁰.

⁴ <https://www.humanrights.is/is/mannrettindi-og-island/mannrettindi-akvedinna-hopa/utlendingar-og-folk-af-erlendum-uppruna> (dostęp: 5 października 2022 r.).

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/LSU/?uri=celex:32000L0043> (dostęp: 19 października 2022 r.).

⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX%3A32000L0078> (dostęp: 19 października 2022 r.).

⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008PC0426&from=PL> (dostęp: 19 października 2022 r.). Por.: Þ.H. Þorvaldsdóttir, G.L. Hjartardóttir, *Mannréttindastefna Reykjavíkurborgar: Áskoranir, togstreita og tækifæri*, https://www.researchgate.net/publication/312564773_Mannrettindastefna_Reykjavikurborgar_Askoranir_togstreita_og_tækifaeri (dostęp: 11 października 2022 r.).

⁸ <https://www.coe.int/en/web/conventions/recent-changes-for-treaties?module=signatures-by-treaty&tre-atynum=157> (dostęp: 11 października 2022 r.).

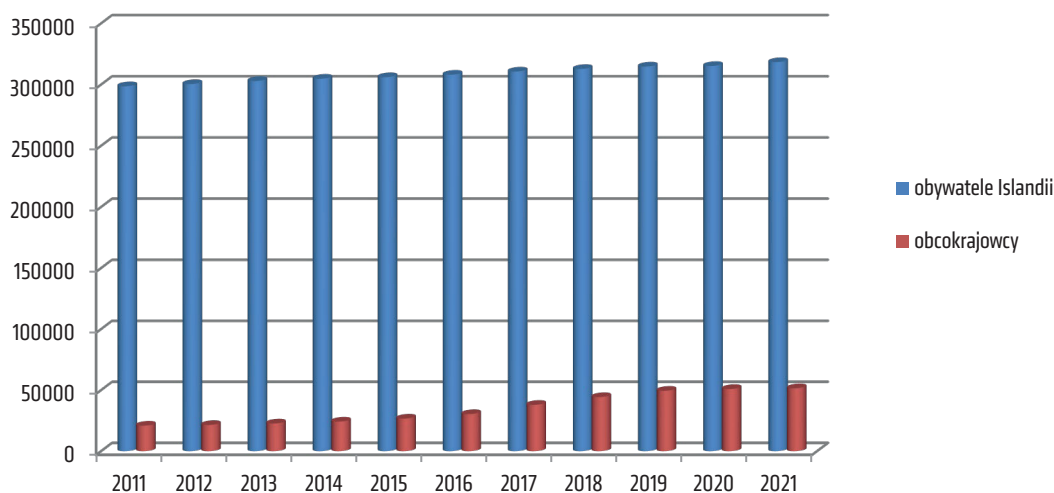
⁹ *Bann við mismunun. Tilskipanir ESB um jafnrétti óháð fötlun, kynþætti, þjóðernisuppruna, kynhneigð, aldri og trú/lífsskoðun, Aðalskrifstofa framkvæmdastjórnar Evrópusambandsins um atvinnu, félagsmál og jafnréttismál*, https://www.humanrights.is/static/files/Utgafa/bann-vid-mismunun_netid.pdf, s. 5 (dostęp: 11 października 2022 r.).

¹⁰ W kontekście projekcji członkostwa Islandii w UE zob.: M. Babula, *Reflections on the Icelandic Local Elections of May 2022*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2022, nr 4(68), s. 327–339.

2. Mniejszości narodowe w Republice Islandii – podstawowe dane statystyczne

Islandia jest państwem wyspiarskim, którego terytorium lądowe obejmuje 103 tys. km². W 2021 r. Islandię zamieszkiwało 376 tys. osób¹¹, a gęstość zaludnienia wyniosła 3,69 os./km². W rozmieszczeniu ludności istnieją spore dysproporcje. Większość Islandczyków żyje w miastach, przy czym zdecydowana większość w stolicy i wokół niej¹². Analogicznie aż 64,7% cudzoziemców mieszka w regionie stołecznym Reykjavíku. Z roku na rok zwiększa się populacja kraju, co jest konsekwencją stosunkowo wysokiej dzietności oraz imigracji (zob. wykres poniżej).

Wykres 1. Relacja liczby obywateli do liczby obcokrajowców przebywających w Islandii w latach 2011–2021



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych dostępnych na oficjalnej stronie Islandzkiego Urzędu Statystycznego: www.statice.is (dostęp: 10 września 2022 r.).

¹¹ Dane za islandzkim urzędem statystycznym: www.statice.is (dostęp: 10 września 2022 r.).

¹² W Reykjavíku i okolicach mieszka 118 918 osób. Do miejscowości o największej liczbie mieszkańców zalicza się: Kopavogur (31 719), Hafnarfjörður (26 808), Akureyri (17 693), Gardabær (11 421), Mosfellsbær (8 651), Akranes (7 411), Selfoss (6 510), Seltjarnarnes (4 726) oraz Vestmannaeyjar (4 219). Zob. <https://worldpopulationreview.com/countries/iceland-population?fbclid=IwAR1tZNVhdeK-s9T77aTmLhIMaY8QV-M6j9YYQZKvg-tzMC4GgERVRyH86L3A> (dostęp: 10 września 2022 r.).

Dane statystyczne z 2021 r. udowadniają, że społeczeństwo islandzkie, niegdyś homogeniczne¹³, obecnie posiada znaczący odsetek obcokrajowców – przedstawicieli mniejszości narodowych. W omawianym roku liczba imigrantów zaliczanych do pierwszego i drugiego pokolenia wyniosła odpowiednio 57 126 i 6117 osób, co stanowi łącznie 17,1% całej populacji Islandii¹⁴.

Islandię zamieszkuje wiele narodowości, ale od połowy lat 90. XX wieku najliczniejszą grupę obcokrajowców stanowią Polacy. Według oficjalnych statystyk w Islandii mieszka 20 553 Polaków i Polek, co stanowi 35,9% wszystkich cudzoziemców. Tendencja ta prawdopodobnie się utrzyma, jako że polscy obywatele plasują się w czołówce narodowości migrujących do Islandii¹⁵. W 2021 r. przyznano obywatelstwo islandzkie 134 osobom polskiego pochodzenia, co stanowi ponad 1/3 wszystkich pozytywnie rozpatrzonych wniosków o nadanie obywatelstwa – w sumie było ich 395.

Drugą pod względem wielkości grupę narodową mieszkającą w Islandii stanowią Duńczycy (3701 osób). Nie powinno to dziwić, jako że do 1944 r. Islandia stanowiła oficjalnie część Królestwa Danii, współdzieląc z państwem macierzystym szereg kompetencji, co wiązało się ze zintensyfikowaną wymianą osobową¹⁶. Do dzisiaj Dania pozostała głównym celem emigracji Islandczyków.

Wśród mniejszości narodowych zamieszkujących wyspę są jeszcze obywatele Litwy (3291), Stanów Zjednoczonych (2677), Filipin (2276), Szwecji (2244), Republiki Federalnej Niemiec (2180), Rumunii (2117), Łotwy (2087), Wielkiej Brytanii (1957), Tajlandii (1465), Norwegii (1305), Hiszpanii (1161), Portugalii (1034), Wietnamu (988), Francji (966), Chorwacji (825), Czech (792) oraz Chin (729)¹⁷.

¹³ Jeszcze w 2008 r. Islandia uważana była za kraj jednolity etnicznie, w którym aż 95,91% mieszkańców stanowili Islandczycy. Zob. J. Osiński, Wstęp, [w:] *Konstytucja Republiki Islandii*, Warszawa 2009, s. 4.

¹⁴ Islandczycy nie posługują się powszechnie pojęciem mniejszości etnicznych i narodowych, ale raczej odwołują się do terminu „imigrant”. Imigrantem w pierwszym pokoleniu jest osoba, która podobnie jak jej rodzice i dziadkowie urodziła się poza granicami Islandii. Imigrant w drugim pokoleniu urodził się w Islandii, mając rodziców imigrantów. Osoba o pochodzeniu zagranicznym ma jednego rodzica pochodzenia zagranicznego. Zob. <https://statice.is/publications/news-archive/inhabitants/population-by-origin-1-january-2021/> (dostęp: 10 września 2022 r.), także: H. Ragnarsdóttir, *Refugee families in Iceland: opportunities and challenges in schools and society*, „International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being” 2020, nr 15:sup2., s. 1.

¹⁵ Z perspektywy nacji podstawowej napływ migrantów polskiego pochodzenia ma istotne znaczenie ze względu na ich masowy napływ. Trzeba zaznaczyć, że proporcje te są odmienne z polskiej perspektywy. Tylko nieznaczny procent wszystkich polskich migrantów wybiera Islandię jako miejsce stałego pobytu i jest to zjawisko stosunkowo świeże. Zob. A. Wojtyńska, *History and characteristic of migration from Poland to Iceland*, [w:] M. Budyta-Budzyńska (red.), *Integration or Assimilation. Poles in Iceland*, Warszawa 2011, s. 29 i n.

¹⁶ Szerzej: J.R. Hjalmarsson, *History of Iceland. From the Settlement to the Present Day*, Reykjavik 2017, s. 107 i n.

¹⁷ Dane za: <https://www.statista.com/statistics/595038/foreign-inhabitants-by-country-of-birth-in-iceland/> (dostęp: 10 września 2022 r.).

Tabela 1. Dziesięć najliczniej reprezentowanych mniejszości w Republice Islandii w latach 1986, 1995, 2005, 2016, 2021

1986		1995		2005		2016		2021	
Państwo pochodzenia	liczba	Państwo pochodzenia	liczba	Państwo pochodzenia	liczba	Państwo pochodzenia	liczba	Państwo pochodzenia	liczba
Liczba całkowita	662	Liczba całkowita	938	Liczba całkowita	4480	Liczba całkowita	7859	Liczba całkowita	57126
Dania	163	Polska	121	Polska	1539	Polska	2826	Polska	20553
Stany Zjednoczone	113	Dania	116	Chiny	407	Litwa	651	Dania	3701
Wielka Brytania	79	Norwegia	77	Niemcy	300	Stany Zjednoczone	279	Litwa	3291
Szwecja	60	Stany Zjednoczone	65	Portugalia	221	Niemcy	258	Stany Zjednoczone	2677
Norwegia	31	Szwecja	60	Litwa	201	Wielka Brytania	229	Filipiny	2276
Niemcy	30	Niemcy	47	Filipiny	169	Rumunia	228	Szwecja	2244
Wyspy Owcze	23	Wyspy Owcze	44	Dania	155	Hiszpania	224	Niemcy	2180
Królestwo Niderlandów	14	Tajlandia	37	Stany Zjednoczone	140	Portugalia	220	Rumunia	2117
Irlandia	13	Filipiny	36	Szwecja	128	Czechy	192	Łotwa	2087
Francja	12	Wielka Brytania	30	Serbia i Czarnogóra	99	Dania	177	Wielka Brytania	1957

Źródło: Statistics Iceland, “External Migration by Sex, Age, and Citizenship 1986-2021, <https://px.hagstofa.is/> (dostęp: 10 września 2022 r.)

W latach przedstawionych w tabeli doszło do diametralnej zmiany w strukturze społecznej Islandii. Z państwa homogenicznego, położonego na peryferiach Europy, stało się atrakcyjnym miejscem zamieszkania i zatrudnienia. W omawianym okresie doszło nie tylko do wzrostu ogólnej liczby obcokrajowców w Islandii, ale do istotnych zmian wewnątrz mniejszości narodowych – dominująca niegdyś mniejszość duńska została zdeklasowana przez Polaków.

Począwszy od lat 90. XX wieku liczba obcokrajowców sukcesywnie się zwiększała, tak by w 2009 r. wynieść 7,9% całego społeczeństwa. Jedynie w latach 2009–2015 tendencja wzrostowa została chwilowo zahamowana i doszło do zmniejszenia ogólnej liczby imigrantów zamieszkujących Islandię. Jednak od 2016 r. zauważalny jest ponowny gwałtowny napływ przedstawicieli wielu mniejszości narodowych¹⁸.

¹⁸ Dane za <https://www.statice.is/statistics/population/inhabitants/background/> (dostęp: 10 września 2022 r.).

Do czynników warunkujących procesy migracyjne należy zaliczyć szybki rozwój gospodarczy Islandii¹⁹, a w związku z tym zwiększone zapotrzebowanie na pracowników w wybranych sektorach. Szczególnie chłonna była pod tym względem branża budowlana i przetwórstwa rybnego. Ważnym czynnikiem było otwarcie islandzkiego rynku pracy na pracowników pochodzących z nowo przyjętych państw członkowskich Unii Europejskich w maju 2006 r. Obywatele państw Europy Środkowej i Wschodniej przyjeżdżali do Islandii głównie z powodów zarobkowych. Towarzyszyło temu przekonanie, że emigracja ma charakter przejściowy, co sprawiało, że nie byli oni zainteresowani nauką języka czy integrowaniem się z nacją podstawową²⁰.

¹⁹ Dynamiczny i spektakularny rozwój gospodarczy Islandii został drastycznie przerwany kryzysem, który wybuchł w 2008 r. i trwał do 2012 r. Zob. M. Markiewicz, *Kryzys bankowy w Islandii z perspektywy międzynarodowej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2011, nr 221 Problemy regionalizmu i globalizacji, s. 373–382; J. Osiński, *Przemiany polityczne na Islandii w warunkach kryzysu bankowego i gospodarczego*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace” 2011, nr 1, s. 22–26; A. Legutko, *Przyczyny i skutki kryzysu finansowego w Islandii w 2008 roku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie” 2016, nr 2(950), s. 57–73.

²⁰ M. Dziekońska, *‘This Is a Country To Earn and Return’: Polish Migrants Circular Migration to Iceland*, „Nordic Journal of Migration Research” 2021, nr 11(2), s.145.

3. Międzynarodowe akty prawne o charakterze powszechnym i regionalnym odnoszące się do praw człowieka i mniejszości narodowych przyjęte przez władze islandzkie

3.1. Islandia w uniwersalnym systemie ochrony praw człowieka

Islandia jest stroną wielu konwencji z zakresu praw człowieka, niemniej część z podpisanych przez nią dokumentów nie została dotąd ratyfikowana. Przy omawianiu ochrony praw mniejszości w systemie uniwersalnym warto odnotować następujące dokumenty, których Islandia jest sygnatariuszem:

- Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (podpisana 14 listopada 1966 r., ratyfikowana 13 marca 1967 r.);
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (podpisany 30 grudnia 1968 r., ratyfikowany 22 sierpnia 1979 r.);
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (podpisany 30 grudnia 1968 r., ratyfikowany 22 sierpnia 1979 r.);
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (podpisana 24 lipca 1980 r., ratyfikowana 18 czerwca 1985 r.);
- Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (podpisana 4 lutego 1985 r., ratyfikowana 23 października 1996 r.);
- Konwencja o prawach dziecka (podpisana 26 stycznia 1990 r., ratyfikowana 28 października 1992 r.);
- Drugi Protokół fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych mający na celu zniesienie kary śmierci (podpisany 30 stycznia 1991 r., ratyfikowany 2 kwietnia 1991 r.);
- Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne (podpisany 7 września 2000 r., ratyfikowany 1 października 2001 r.);
- Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie sprzedaży dzieci, prostytucji dziecięcej i pornografii dziecięcej (podpisany 7 września 2000 r., ratyfikowany 9 lipca 2001 r.);

- Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur (podpisany 24 września 2003 r., ratyfikowany 20 lutego 2019 r.);
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych (podpisana 30 marca 2007 r., ratyfikowana 23 września 2016 r.)²¹.

Islandia podpisała w 2007 r. Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, a rok później Konwencję w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem. Władze islandzkie nie zdecydowały się związać ich postanowieniami. Nadal nie sygnowano także Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie procedury komunikacji oraz Międzynarodowej konwencji o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących i członków ich rodzin²².

3.2. Islandia w regionalnym systemie ochrony praw człowieka

Islandia została członkiem Rady Europy 7 marca 1950 r., a co za tym idzie, ratyfikowała szereg dokumentów należących do tego regionalnego systemu ochrony praw człowieka, w tym:

- Europejską Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (podpisaną 4 listopada 1950 r., ratyfikowaną 29 czerwca 1953 r.);
- Europejską konwencję o zapobieganiu torturom i niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (podpisaną 26 listopada 1987 r., ratyfikowaną 19 czerwca 1990 r.);
- Protokół nr 1 do Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom i niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (podpisany 8 września 1994 r., ratyfikowany 29 czerwca 1995 r.);
- Protokół nr 2 do Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom i niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (podpisany 8 września 1994 r., ratyfikowany 29 czerwca 1995 r.);
- Europejską konwencję o obywatelstwie (podpisaną 6 listopada 1997 r., ratyfikowaną 26 marca 2003 r.);
- Protokół uzupełniający do Europejskiej Karty Społeczna (podpisany 12 grudnia 2001 r., ratyfikowany 21 lutego 2002 r.);
- Konwencję o uczestnictwie cudzoziemców w życiu publicznym na poziomie lokalnym (podpisaną 11 lutego 2004 r., ratyfikowana 11 lutego 2004 r.)²³.

²¹ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=78&Lang=en (dostęp: 11 września 2022 r.).

²² M. Babula, *Konstytucja Republiki Islandii. Komentarz. Stjórnarskrá lýðveldisins Íslands. Athugasemd*, Rzeszów 2020, s. 106.

²³ Dane za: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full=-list?module=treaties-full-list-signature&CodePays-ICE> (dostęp: 11 września 2022 r.).

Władze islandzkie podpisały 4 listopada 1998 r. Europejską Kartę Społeczna, 5 maja 1988 r. Protokół dodatkowy do Europejskiej Karty Społecznej oraz 4 listopada 2000 r. Protokół nr 12 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Żaden z tych dokumentów nie doczekał się dotychczas ratyfikacji.

Ochrona mniejszości narodowych w ramach systemu Rady Europy opiera się głównie na Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych oraz Europejskiej karcie języków regionalnych i mniejszościowych. Islandia poprzestała jedynie na podpisaniu tych aktów prawnych, co miało miejsce odpowiednio: 1 lutego 1995 r. oraz 7 maja 1999 r.

Na koniec wypada odnieść się do relacji prawa wewnętrznego do prawodawstwa unijnego. Islandia zmieniała swoje stanowisko względem akcesji do Unii Europejskiej²⁴, ale ostatecznie nie zdecydowała się na członkostwo w jej strukturach. Z perspektywy ochrony praw mniejszości niewiele to zmienia. Po pierwsze, dlatego że w ramach Unii Europejskiej nie ukształtował się jeszcze w pełni autonomiczny i spójny system ochrony praw człowieka, a w tym również praw mniejszości narodowych. Po wtóre, Islandia utrzymuje stałe i żywe relacje z Unią Europejską, stosuje w praktyce część jej dorobku prawnego, a także bierze udział w realizacji wybranych polityk. Mianowicie, jest częścią systemu Schengen oraz ściśle współpracuje w obszarze polityki azylowej²⁵, co przyczynia się do swobodnego przepływu osób w ramach jednolitego rynku. Jest bowiem również stroną Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym (EOG) oraz Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA)²⁶.

²⁴ Zob. K. Dośpiał-Borysiak, *Państwa nordyckie a Unia Europejska*, Warszawa 2007, s. 126 i n.; M. Babula, *Equality in the Icelandic Legal and Social Concept*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2020, nr 6 (58), s. 535–536.

²⁵ Jest sygnatariuszem rozporządzenia Dublin III, które określa kryteria i mechanizmy ustalania państwa odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o azyl oraz rozporządzenia ustanawiającego bazę EURODAC, stworzoną do porównywania odcisków palców osób wkraczających na teren UE. Islandia jest zobowiązana do przestrzegania tych aktów prawnych wraz z aktami je zmieniającymi, a także aktami wykonawczymi i delegowanymi, wydawanymi na ich podstawie. Zob. M. Drgas, *Członkostwo bez akcesji? Norwegia i Islandia a stosowanie prawa Unii Europejskiej*, „Cywilizacja i Polityka” 2017, nr 15, s. 431.

²⁶ M. Drgas, *Członkostwo...*, s. 431.

4. Instytucjonalne gwarancje ochrony praw człowieka oraz organizacje wspierające prawa mniejszości

W powszechnej opinii państwa nordyckie utożsamiane są z wysokimi standardami w zakresie przestrzegania praworządności i praw człowieka²⁷. Kultura poszanowania prawa jest obecna również w Islandii²⁸, gdzie przywiązuje się duże znaczenie do przeciwdziałania przejawom dyskryminacji na tle etnicznym i seksualnym, a także podejmowania szeregu działań na rzecz szeroko rozumianego równouprawnienia. Poza wprowadzeniem odpowiednich regulacji prawnych wyraz temu powinny dawać również istniejące instytucjonalne gwarancje ochrony praw człowieka.

W tym kontekście pierwszorzędne znaczenie ma działalność wybieranego przez parlament na czteroletnią kadencję ombudsmána. Jego zadaniem jest kontrola administracji państwowej i samorządowej oraz ochrona praw obywateli przed organami władzy. Czuwa nad przestrzeganiem zasady równości oraz nad tym, aby funkcjonowanie administracji w innych aspektach było prowadzone zgodnie z prawem i zasadami dobrej administracji. Każdy, kto czuje się niesprawiedliwie potraktowany przez organy władzy, może złożyć skargę do ombudsmána. Prawo to przysługuje osobom fizycznym, zarówno obywatelom, jak i obcokrajowcom, oraz powołanym przez nich stowarzyszeniom i organizacjom²⁹.

Kluczową rolę w zapewnieniu respektowania praw człowieka, w tym mniejszości narodowych, odgrywają sądy krajowe – Sąd Najwyższy (*Haestirettur*), Sąd Apelacyjny (*Landsréttur*) oraz sądy okręgowe³⁰, a poza nimi także Europejski Trybunał Praw Człowieka. Warto odnotować, że Europejska Konwencja Praw Człowieka została włączona do islandzkiego prawa krajowego ustawą nr 62/1994 i podlega bezpośredniemu stosowaniu przez sądy.

W 2017 r. powołano do życia Rządowy Komitet Wykonawczy ds. Praw Człowieka, w skład którego wchodzi przedstawiciele wszystkich ministerstw. Założeniem utworzenia tego or-

²⁷ Przypadki dyskryminacji czy przestępstw na tle etnicznym mają charakter incydentalny. W 2021 r. organy ścigania odnotowały 11 czynów karalnych związanych z nienawiścią na tle etnicznym. Zob. *2021 Country Reports on Human Rights Practices: Iceland*, <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/iceland/> (dostęp: 13 września 2022 r.).

²⁸ Por. W. Anioł, *Szlak Norden. Modernizacja po skandynawsku*, Warszawa 2013, s. 28–30.

²⁹ M. Grzybowski, *Systemy konstytucyjne państw skandynawskich*, Warszawa 2010, s. 129–131.

³⁰ Kompetentnie o strukturze sądownictwa i statusie sędziów w Republice Islandii pisze M. Babula, *Wybrane zagadnienia wymiaru sprawiedliwości i statusu sędziów w Islandii*, Warszawa 2022, *passim*.

ganu było wzmocnienie współpracy i lepsza koordynacja działań na rzecz praw człowieka w pracach rządu.

Władze islandzkie są jednak krytykowane za brak zintegrowanej krajowej polityki w zakresie praw człowieka. Głównym problemem pozostaje brak niezależnej państwowej instytucji odpowiedzialnej za ochronę praw człowieka i mniejszości narodowych.

5. Islandzka polityka językowa wobec mniejszości narodowych

Istnieje ścisły związek pomiędzy islandzkością w sensie etnicznym a językiem tytularnym. Islandczycy chlubią się swoim językiem, który praktycznie zachował się w niezmienionej formie. Uważa się go za gwarancję trwania islandzkiej kultury i historii, a także symbol jedności narodowej. Zgodnie z *Rządową polityką integracji imigrantów*³¹ jego znajomość jest decydująca dla pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i kluczowa dla integracji. Stąd też władze islandzkie tak duży nacisk kładą na udzielenie imigrantom wsparcia w nauce języka islandzkiego.

W tym miejscu wypada wspomnieć, że polityka integracyjna została przyjęta dopiero w 2007 r. Wyeksponowano w niej takie wartości jak: demokracja, prawa człowieka, odpowiedzialność społeczna oraz wolność jednostki. Zgodnie z nią wszyscy mieszkańcy Islandii powinni posiadać równe szanse i w takim samym stopniu mieć zapewnione uczestnictwo w życiu społecznym. W dokumencie tym obecność imigrantów oceniono jako korzystną z punktu widzenia rozwoju gospodarczego kraju, równocześnie jednak podkreślono konieczność zastosowania odpowiednich mechanizmów przystosowania się do dynamicznie zmieniającej się struktury społecznej. Oficjalna polityka integracyjna nie była dotychczas zmieniana. Do jej kluczowych elementów zalicza się zapewnienie dostępu do informacji dotyczących funkcjonowania społeczeństwa oraz praw i obowiązków przysługujących islandzkim obywatelom, a także wiadomości istotnych z punktu widzenia imigrantów przebywających w kraju. Pracownicy pochodzący z zagranicy powinni korzystać z tych samych praw i być zatrudniani na tych samych warunkach. W asymilacji imigrantów szczególne miejsce zajmuje znajomość języka nacji podstawowej.

³¹ *Government Policy on the Integration of Immigrants, Ministry of Social Affairs, January 2007 (Rządowa polityka integracji imigrantów, Ministerstwo Spraw Społecznych, styczeń 2007 r.)* https://www.government.is/media/velferdarraduneyti-media/media/acrobat-enskar_sidur/stefna_integration_of_immigrants.pdf (dostęp: 18 września 2022 r.).

Islandzki jest jedynym językiem urzędowym na terytorium Republiki Islandii. Nie stanowi o tym jednak przepisy rangi konstytucyjnej, lecz niższego rzędu, a konkretnie ustawa o statusie języka islandzkiego i islandzkiego języka migowego³².

Język tytularny dominuje w sferze publicznej i prywatnej, a zagwarantowanie jego obecności we wszystkich dziedzinach życia stanowi zadanie władz państwowych, zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym. W działaniu tym wspierają je dwie instytucje – Rada Języka Islandzkiego i Instytut Studiów Islandzkich im. Árniego Magnússona³³.

Zgodnie z art. 8 ustawy o statusie języka islandzkiego i islandzkiego języka migowego islandzki jest językiem parlamentu, sądów, władz publicznych, szkół na wszystkich poziomach edukacji oraz innych podmiotów zaangażowanych w działalność publiczną. We wspomnianej ustawie brak jest odniesienia do języków mniejszości narodowych i etnicznych³⁴. Żaden z nich nie został oficjalnie uznany. W tym miejscu wypada przypomnieć, że Islandia nie ratyfikowała Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych.

Warto odnotować, że chociaż podstawowym językiem w przestrzeni publicznej bezsprzecznie pozostaje islandzki, to w wybranych sektorach gospodarki silna jest obecność innych języków, w tym przede wszystkim angielskiego. Znajomość języka islandzkiego nie jest warunkiem koniecznym do pracy w sektorze prywatnym, aczkolwiek zgodnie z oficjalną polityką integracyjną rządu pracownicy powinni mieć zagwarantowaną możliwość nauki języka islandzkiego. Preferowanym scenariuszem byłyby zajęcia prowadzone w trakcie godzin pracy i obejmujące poza zagadnieniami lingwistycznymi również wiedzę o społeczeństwie islandzkim, jego wartościach, dorobku kulturowym i obowiązkach obywatelskich³⁵. Niedostatek regulacji polityki integracyjnej rządu widać w ich postulatywnym charakterze. Nie istnieje bowiem scentralizowana instytucja odpowiedzialna za edukację dorosłych imigran-

³² Ustawa o statusie języka islandzkiego i islandzkiego języka migowego z 7 czerwca 2011 r., Nr 61/2011, <https://www.althingi.is/lagas/139b/2011061.html> (dostęp: 13 września 2022 r.).

³³ Pierwsza z nich jest właściwa w sprawach ochrony, pielęgnowania i zachowania puryzmu językowego. Czyni to poprzez udzielanie rządowi wsparcia naukowego we wszystkich sprawach dotyczących języka islandzkiego, w tym zwłaszcza wydając Ministerstwu Edukacji i Kultury zalecenia w sprawie polityki językowej, sporządzając coroczne sprawozdanie o stanie języka, opracowując zasady ortografii oraz wskazując na przypadki stosowania języka w przestrzeni publicznej, które są godne uznania, oraz obszary wymagające poprawy. Natomiast Instytut Studiów Islandzkich jest jednostką badawczą współpracującą ściśle z Uniwersytetem Islandzkim, a do jej podstawowych zadań należą badania w zakresie literatury i języka islandzkiego, gromadzenie i ochrona zabytków językowych oraz czuwanie nad organizacją kursów językowych, a także współpraca przy prowadzeniu nauczania języka islandzkiego jako drugiego języka – zarówno w kraju, jak i za granicą. Zob. art. 2 ustawy o Instytucie Studiów Islandzkich im. Árniego Magnússona z 12 czerwca 2006 r., Nr 40/2006, <https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/frettatengt2016/Thyding-log-um-Stofnun-Arna-Magnussonar-juli-2016.pdf> (dostęp: 13 września 2022 r.).

³⁴ Jedynym uznanym językiem mniejszości jest islandzki język migowy. Zob. A.P. Kristinsson, *National language policy and planning in Iceland – aims and institutional activities*, [w:] G. Stickel (red.), *National language institutions and national languages. Contributions to the EFNIL Conference 2017 in Mannheim*, Budapeszt 2018, s. 244.

³⁵ Rządowa polityka integracji imigrantów, Ministerstwo Spraw Społecznych, styczeń 2007 r. https://www.government.is/media/velferdarraduneyti-media/media/acrobat-enskar_sidur/stefna_integration_of_immigrants.pdf (dostęp: 18 września 2022 r.).

tów. Kursy językowe im dedykowane są finansowane ze środków rządowych, ale pochodzą z różnych ministerstw, a ich działania nie są zintegrowane.

Obcokrajowcy zatrudnieni w sektorze usług, turystyki czy hotelarstwa komunikują się często w języku angielskim, co dzieje się zazwyczaj kosztem języka islandzkiego – również w relacjach z nacją podstawową. Jest to możliwe, ponieważ Islandczycy w większości posługują się tą współczesną *lingua franca* z dużą biegłością i swobodą. Dość wspomnieć, że w 1999 r. język angielski zastąpił duński jako pierwszy język obcy wykładany obowiązkowo w szkole.

Wydaje się, że żaden z języków mniejszości nie może realnie zagrozić pozycji języka tytularnego oraz podważyć jego miejsca i roli w przestrzeni publicznej – z wyjątkiem być może angielskiego³⁶. Działania zmierzające do ochrony czystości języka islandzkiego są zatem w pierwszej kolejności ukierunkowane na eliminację anglicyzmów, a nie języków pozostałych mniejszości, w tym największej – polskiej.

W ustawie o statusie języka islandzkiego i islandzkiego języka migowego mowa jest także o prawie osób, które nie mówią po islandzku lub nie osiągnęły odpowiedniej biegłości, do pomocy tłumacza przed sądem³⁷. Władze publiczne powinny również umożliwić osobom, które nie rozumieją języka urzędowego, załatwienie niezbędnych spraw oraz zapoznanie się z treścią dotyczących ich dokumentów i zaświadczeń. W praktyce pomoc tłumacza jest udzielana w wielu sytuacjach, zwłaszcza w komunikacji z instytucjami opieki społecznej, związkami zawodowymi, policją i w przedsiębiorstwach.

Nie zawsze koszty związane z tłumaczeniem są pokrywane przez placówkę publiczną. Korzystanie z usług tłumacza nie jest obowiązkowe. Tłumacze są zobowiązani do zachowania poufności odnośnie do informacji, które pozyskali w toku wykonywanej pracy.

Warto odnotować uprzywilejowaną pozycję obywateli pozostałych państw nordyckich w porównaniu z obcokrajowcami przebywającymi w Islandii. W komunikacji pisemnej i ustnej z władzami stosuje się regulacje Nordyckiej Konwencji Językowej. Zgodnie z nią obywatele krajów nordyckich powinni mieć możliwość stosowania języka ojczystego w kontaktach z sądami, urzędami i instytucjami publicznymi, w tym szpitalami, placówkami świadczącymi usługi społeczne i opiekę nad dziećmi, oraz organami odpowiedzialnymi za rynek pracy, podatki, policję i szkoły. W razie potrzeby władze powinny bezpłatnie zagwarantować pomoc tłumacza pisemnego lub ustnego³⁸, chyba że obie strony płynnie posługują się językiem angielskim.

³⁶ Zob. N. Albury, *Fearing the Known: English and the Linguistic Ramifications of Globalizing Iceland*, „Journal of Globalization Studies” 2014, nr 5, s. 105–122.

³⁷ Zostało to szczegółowo uregulowane w kodeksie postępowania cywilnego i kodeksie postępowania karnego.

³⁸ Nordycka Konwencja Językowa reguluje prawa językowe grupy państw określanych mianem nordyckich. W dokumencie przyjętym 17 czerwca 1981 r. pod auspicjami Rady Nordyckiej uwzględniono języki: szwedzki, duński, norweski, fiński i islandzki. Tekst Konwencji dostępny w języku angielskim: <https://www.norden.org/en/treaties-and-agreements/nordic-language-convention> (dostęp: 13 września 2022 r.).

Trzeba zaznaczyć, że pomoc tłumacza zapewnia się również rodzicom w kontaktach z przedszkolem i szkołą oraz pacjentom, którzy nie posługują się językiem islandzkim. Ci ostatni mają prawo do tłumaczenia informacji o swoim stanie zdrowia, planowanym leczeniu i innych podejmowanych środkach zapobiegawczych³⁹. Zgodnie bowiem z art. 76 konstytucji Islandii „każdy ma zagwarantowaną przez ustawę niezbędną opiekę na wypadek choroby, inwalidztwa, niedołęstwa spowodowanego starością, bezrobocia i podobnych okoliczności”⁴⁰. I tak, stosownie do przepisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym wszystkim osobom, niezależnie od narodowości, które mieszkają w Islandii od co najmniej sześciu miesięcy, przysługuje prawo do ubezpieczenia medycznego. Legalnie zatrudnionym migrantom z dniem zatrudnienia przysługuje ponadto ubezpieczenie od nieszczęśliwych wypadków w pracy.

Znajomość języka islandzkiego jest warunkiem koniecznym w procedurze naturalizacji⁴¹. Obcokrajowcy przebywający w Islandii mają prawo do zachowania oryginalnej pisowni imion i nazwisk. Prawo to nie ustaje wraz z nabyciem obywatelstwa islandzkiego. Kwestią indywidualnej decyzji pozostaje zachowanie zapisu oryginalnego imienia i nazwiska albo ich zmiana odpowiednio do reguł określonych w ustawie o imionach i nazwiskach⁴².

Konstytucja Republiki Islandii w przywoływanym już wcześniej art. 76 stanowi o powszechnym i równym dostępie do edukacji, który ma ogromne znaczenie dla procesów integracyjnych mniejszości. Ograniczenie prawa do nauki ze względu na płeć, status materialny, miejsce zamieszkania, wyznanie, niepełnosprawność czy pochodzenie jest niedopuszczalne⁴³.

System szkolnictwa w Islandii opiera się na czterostopniowej strukturze, w skład której wchodzi:

- przedszkole (*Leikskóli*)⁴⁴ – dla dzieci poniżej 6 roku życia;
- szkoła obowiązkowa (*Grunnskóli*)⁴⁵ złożona z dwóch poziomów: podstawowego i niższego średniego, dla dzieci i młodzieży w przedziale wieku 6–16 lat;

³⁹ Por. art. 5 ustawy o prawach pacjenta z 28 maja 1997 r., Nr. 74/1997, <https://www.althingi.is/lagas/139b/1997074.html> (dostęp: 13 września 2022 r.).

⁴⁰ Zob. M. Babula, *Konstytucja...*, s. 136–138.

⁴¹ O obowiązku tym stanowi wprost art. 9 ust. 3 ustawy o obywatelstwie islandzkim z 21 grudnia 2017 r., Nr 100/1952, <https://www.government.is/Publications/Legislation/Lex/?newsid=bc41955e-e63a-11e-7-9423-005056bc530c> (dostęp: 17 września 2022 r.) Minister Sprawiedliwości może zwolnić osobę ubiegającą się o obywatelstwo islandzkie z wymogu zdania testu z języka islandzkiego. Zob. art. 2 rozporządzenia o egzaminach z języka islandzkiego dla osób ubiegających się o islandzkie obywatelstwo z 21 grudnia 2017 r., Nr 1129/2008, <https://www.government.is/publications/legislation/lex/2017/12/21/Regulation-No.-1129-2008-on-Icelandic-language-tests-for-persons-applying-for-Icelandic-citizenship/> (dostęp: 17 września 2022 r.).

⁴² Ustawa o imionach i nazwiskach z 17 maja 1996 r., Nr 45/1996, <https://www.government.is/publications/legislation/lex/2018/01/08/Personal-Names-Act-No.-45-of-17th-May-1996/> (dostęp: 17 września 2022 r.).

⁴³ Zob. M. Babula, *Konstytucja...*, s. 138.

⁴⁴ Ustawa o przedszkolach z 12 czerwca 2008 r., Nr 90/2008 https://www.government.is/media/mennta-malaraduneyti-media/media/MRN-pdf_Annad/Preschool_Act.pdf (dostęp: 17 września 2022 r.).

⁴⁵ Ustawa o szkole obowiązkowej z 12 czerwca 2008 r., Nr 91/2008, <https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/law-and-regulations/Compulsory-School-Act-No.-91-2008.pdf> (dostęp: 17 września 2022 r.).

- trzyletnia szkoła średnia (*Framhaldsskóli*)⁴⁶ – dla młodzieży powyżej 16. roku życia;
- kształcenie uniwersyteckie (*Háskóli*)⁴⁷ – dla osób powyżej 18. roku życia.

Obowiązek szkolny trwa dziesięć lat i obejmuje wiek od 6. do 16. roku życia. W przewidzianych ustawowo warunkach może ulec skróceniu⁴⁸. Zgodnie z art. 3 ustawy o szkole obowiązkowej do obowiązków rodziców (opiekunów prawnych) należy zapisanie dziecka do szkoły i dopilnowanie obecności na zajęciach. Obowiązek ten dotyczy również osób należących do mniejszości narodowych. Władze lokalne czuwają nad wypełnieniem powinności rodzicielskich w tym zakresie⁴⁹.

Co do zasady edukacja jest bezpłatna, z wyjątkiem szkoły średniej i wyższej, za które co roku pobierana jest jednorazowa opłata. Większość szkół ma charakter publiczny, ale w ustawie zagwarantowano możliwość zakładania szkół prywatnych finansowanych przez państwo⁵⁰.

Obowiązujące przepisy oświatowe podkreślają znaczenie zasady równości. Chociaż założeniem islandzkiej polityki edukacyjnej jest zapewnienie realizacji idei inkluzyjnego szkolnictwa, to w praktyce fakt istnienia wielokulturowego środowiska nauki jest często ignorowany przez właściwe instytucje państwowe i lokalne⁵¹. Również w ustawach dotyczących szkolnictwa poszczególnych szczebli niewiele uwagi poświęca się kwestii edukacji dzieci i młodzieży należących do mniejszości narodowych. Na poziomie edukacji przedszkolnej i szkoły obowiązkowej podkreśla się jedynie potrzebę doskonalenia znajomości języka islandzkiego oraz mowa jest o prawie rodziców (opiekunów prawnych) do korzystania z pomocy tłumacza w kontaktach z przedszkolem lub szkołą. Przykładowo w art. 2 ustawy o przedszkolach za jeden z podstawowych celów nauczania przedszkolnego uznaje się zapewnienie systematycznej stymulacji językowej i przyczynienie się do rozwoju ogólnych umiejętności w zakresie języka islandzkiego.

Problem nauki dzieci i młodzieży nieposługującej się biegle językiem islandzkim dostrzeżono natomiast w Białej Księdze poświęconej potrzebie reformy edukacji w Islandii⁵².

⁴⁶ Ustawa o szkole średniej z 12 czerwca 2008 r., Nr 92/2008, <https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/law-and-regulations/Upper-Secondary-Education-Act-No.-92-2008.pdf> (dostęp: 17 września 2022 r.).

⁴⁷ Ustawa o szkolnictwie wyższym z 13 czerwca 2006 r., Nr 63/2006, <https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/frettir2015/Thyding-log-um-haskola-oktober-2015.pdf> (dostęp: 17 września 2022 r.).

⁴⁸ Zob. art. 32 ustawy o szkole obowiązkowej.

⁴⁹ Art. 5 ustawy o szkole obowiązkowej.

⁵⁰ Art. 43 ustawy o szkole obowiązkowej. Mniejszości zakładają również szkoły, w których nauka prowadzona jest w weekendy, a których naczelnym celem jest zachowanie kontaktu młodych pokoleń z rodzimą kulturą i historią ojczyzny. Nie są one jednak finansowane przez państwo islandzkie.

⁵¹ H. Gunnþórsdóttir, S. Barillé, M. Meckl, *The Education of Students with Immigrant Background in Iceland: Parents' and Teachers' Voices*, „Scandinavian Journal of Educational Research” 2019, nr 4 (63), s. 605–616.

⁵² Tekst dostępny w języku angielskim: <https://www.stjornarradid.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/ritogskyrslur/White%20Paper%20on%20education%20reform%202016.pdf> (dostęp: 17 września 2022 r.).

Odnotowano w niej rosnącą liczbę uczniów o obcym pochodzeniu przy równoczesnych słabszych wynikach w nauce tej grupy w porównaniu z ich islandzkimi rówieśnikami. Należy to przypisać przede wszystkim słabej znajomości języka państwowego. Remedium na ten stan rzeczy ma być udzielenie specjalnego wsparcia w zdobyciu równie wysokich kompetencji językowych co pozostali uczniowie.

Wypada przypomnieć, że językiem wykładowym w szkołach obowiązkowych i średnich jest język islandzki, jedynie wyjątkowo, wówczas gdy wymaga tego charakter zagadnienia lub wynika to z Krajowego Programu Nauczania, inne języki mogą być wykorzystane do prowadzenia zajęć. Dodatkowo w przypadku szkół średnich nauka może odbywać się w języku obcym, o ile program kształcenia został stworzony specjalnie z myślą o uczniach, którzy nie opanowali języka islandzkiego bądź muszą realizować lub realizowali część edukacji za granicą.

Na etapie naboru do szkoły rodzice powinni zostać poinformowani o kształceniu dziecka i ogólnym funkcjonowaniu szkoły. Natomiast rodzice, których językiem ojczystym nie jest język islandzki, powinni zostać poinstruowani o przysługującym im prawie do korzystania z usług tłumacza. Plany przyjęć uczniów do szkoły obowiązkowej i średniej, których językiem ojczystym nie jest język islandzki, muszą uwzględniać pochodzenie uczniów, ich umiejętności językowe oraz kompetencje w innych dziedzinach. Zadaniem szkół obowiązkowych wyartykułowanym wprost w ustawie jest zagwarantowanie uczniom i ich rodzicom wsparcia w postaci dostępu do poradnictwa oraz informacji o funkcjonowaniu placówki.

Warto podkreślić, że uczniowie szkół obowiązkowych, dla których islandzki nie jest językiem ojczystym, mogą skorzystać z kursu islandzkiego jako drugiego języka. Jego celem jest wyposażenie uczniów w kompetencje językowe pozwalające na efektywną naukę w szkole obowiązkowej, a w perspektywie długoterminowej – osiągnięcie biegłości językowej koniecznej do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Za gest dobrej woli wobec uczniów należących do mniejszości wypada uznać zniesienie obowiązkowej nauki innego jednego języka obcego w ramach obowiązku szkolnego poprzez uznanie znajomości języka ojczystego. Podobne rozwiązania przyjęto w stosunku do uczniów szkół średnich, którzy mogą uczyć się języka ojczystego jako przedmiotu do wyboru lub korzystać w tym zakresie z możliwości kształcenia na odległość. W dokumencie poświęconym polityce integracyjnej postuluje się, aby na etapie nauki od przedszkola do szkoły średniej, na ile to jest możliwe, stworzyć dzieciom i młodzieży, dla których język islandzki jest językiem obcym, możliwość zachowania języka ojczystego. Wskazuje się również na potrzebę dostosowania warunków egzaminacyjnych dla nich i obniżenie wymagań wobec nich.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, w pierwszej kolejności należy zaznaczyć brak kompleksowej polityki imigracyjnej państwa. Wprowadzona w 2007 r. polityka integracyjna, w której akcentuje się wielokulturowość i szacunek dla różnorodności, jest realizowana

głównie w zakresie języka islandzkiego i rynku pracy. Równocześnie jednak podkreślenie roli i znaczenia języka islandzkiego dla pełnej integracji może wskazywać na islandzkie tęsknoty za homogenicznym narodem i przywoływać nacjonalistyczne skojarzenia⁵³.

⁵³ H. Ólafsdóttir, *Integration and adult education for immigrants in Iceland*, [w:] M. Budyta-Budzyńska (red.), *Integration or Assimilation? Polish Immigrants in Iceland*, Warszawa 2011, s. 179 i n.

6. Pojęcie mniejszości narodowej i etnicznej

W związku z tym, że nie ma na gruncie prawa krajowego Republiki Islandii legalnej definicji zarówno mniejszości narodowej, jak i etnicznej, poszukując tychże, należy rozszerzyć analizowane przepisy na dokumenty o charakterze międzynarodowym. Dopiero ta perspektywa pozwoli na określenie pozycji prawnej mniejszości narodowych i etnicznych w Republice Islandii. Oznacza to, że poza weryfikacją przepisów krajowych w zakresie, w jakim dotyczą one mniejszości narodowych i etnicznych, niezależnie od pkt 2 niniejszego opracowania, konieczne jest rozszerzenie dociekań dotyczących definiowalności mniejszości narodowej i etnicznej o prawo międzynarodowe, weryfikując regulacje zarówno o charakterze globalnym, jak i europejskim.

6.1. Definiowanie mniejszości na gruncie prawa międzynarodowego – wskazania w obszarze regulacji wiążących Republikę Islandii

6.1.1. Regulacje o charakterze globalnym

Od 19 listopada 1946 r. Islandia tworzy struktury w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych⁵⁴. Dokumentem mającym kluczowy wpływ na ewolucję prawnomiędzynarodowej ochrony mniejszości⁵⁵ była i jest Karta Narodów Zjednoczonych⁵⁶, która do ochrony praw owych mniejszości wprost się nie odnosi, ale – jak pisze Hurst Hannum – koncepcja ochrony

⁵⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Lista_pa%C5%84stw_cz%C5%82onkowskich_Organizacji_Narod%C3%B3w_Zjednoczonych (dostęp: 21 października 2022 r.).

⁵⁵ Po II wojnie światowej. Pierwszym właściwym do wskazania dokumentem była Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z 1979 r., za: *Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i polskim, Opracowania Tematyczne*, Biuro Analiz i Dokumentacji, Kancelaria Senatu, Warszawa 2011, <https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/17/plik/ot599.pdf>, s. 5 (dostęp: 21 października 2022 r.).

⁵⁶ P. Daranowski, *Prawa mniejszości w powszechnym prawie międzynarodowym*, http://www.grocjusz.edu.pl/Publikacje/pdar_mniejszosci.pdf, s. 10 (dostęp: 21 października 2022 r.).

tradycji i kultury mniejszości „jak i też koncepcja państwowości etnicznym lub językowym ‘narodom’ były obecne jedynie w refleksji nad geograficznymi podziałami europejskich imperiów, zaś nowe Narody Zjednoczone bez trudu ignorują potrzebę zajmowania się problemami mniejszości”⁵⁷.

Z perspektywy prawa międzynarodowego, dla praw mniejszości kluczowy jest art. 27 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁵⁸ (MPPOiP), stanowiący, że „w państwach, w których istnieją mniejszości etniczne, religijne lub językowe, osoby należące do tych mniejszości nie mogą być pozbawione prawa do własnego życia kulturalnego, wyznawania i praktykowania własnej religii oraz posługiwania się własnym językiem wraz z innymi członkami danej grupy”. Zaznaczyć należy natomiast, że ww. art. 27 indywidualizuje przestrzeń właściwą prawom mniejszości, kierując snop światła na jednostkę, nie zaś na grupę mniejszościową⁵⁹. Co znamienne, taka narracja właściwa była zarówno obydwu Paktom z 1966 r., jak i Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1950 r.⁶⁰ Zmiany przyniosła dopiero Deklaracja Praw Osób Należących do Mniejszości Narodowych lub Etnicznych, Religijnych i Językowych⁶¹ z 1992 r. Ale, pomimo materii, którą ów dokument reguluje, jego przepisy wolne są od definiowania mniejszości narodowych i etnicznych. Statuuje on natomiast prawo osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych do korzystania z ich własnej kultury, do wyznawania i praktykowania ich własnej religii oraz do używania ich własnego języka⁶².

6.1.2. Regulacje na poziomie europejskim

Kluczową rolę w europejskiej narracji o prawach mniejszości narodowych i etnicznych (ale także wszelkich innych) odgrywa niezmiennie Rada Europy z Europejską Konwencją Praw Człowieka jako dokumentem sztandarowym⁶³. Z perspektywy zmian w postrzeganiu znaczenia podkreślenia przestrzeni praw i wolności należnych mniejszościom, równorzędną

⁵⁷ H. Hannum, *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination*, University of Pennsylvania Press, 1990, s. 56; za: P. Daranowski, *Prawa...*, s. 11.

⁵⁸ P. Daranowski, *Prawa...*, s. 17. Zob.: *Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i polskim, Opracowania Tematyczne...*, s. 6.

⁵⁹ Zob. CCPR General Comment No. 23: Article 27 (Rights of Minorities). Adopted at the Fiftieth Session Of the Human Rights Committee, on 8th April 1994, CCPR/C/21/Rev.1/Add. 5, General Comment No. 23. (General Comments), <https://www.refworld.org/docid/453883fc0.html> (dostęp: 23 października 2022 r.).

⁶⁰ *Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i polskim, Opracowania Tematyczne...*, s. 6.

⁶¹ Przyjęta przez ONZ jako rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 47/135 w dniu 10 grudnia 1992 r., <http://www.un-documents.net/a47r135.htm> (dostęp: 19 października 2022 r.).

⁶² Za: *Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i polskim, Opracowania Tematyczne...*, s. 6.

⁶³ Za: *Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i polskim, Opracowania Tematyczne...*, s. 7.

rolę należałoby przyznać Dokumentowi Kopenhaskiemu⁶⁴, zrodzonemu na kanwie zmian ustrojowych w państwach Europy Środkowej, po 1989 r., podpisanemu podczas Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) w Kopenhadze, w dniach 5–29 czerwca 1990 r. O ile w art. 32.6 pojawia się odniesienie do mniejszości jako grupy, ale też do jednostki jako członka owej grupy („osoby należące do mniejszości narodowych mogą korzystać ze swoich praw indywidualnie, jak i wspólnie z innymi członkami swojej grupy”), nadal nie ma w całym dokumencie definicji mniejszości narodowej i etnicznej. Ponadto, mniejszość w ujęciu przymiotnikowym jest tu każdorazowo mniejszością narodową. Etniczność, podobnie jak np. język czy kultura, stanowi tu jedynie określnik determinujący charakter odmienności w obrębie mniejszości narodowej⁶⁵.

Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych⁶⁶, chociaż została przez Islandię podpisana, do dziś nie doczekała się ratyfikacji. Podobny status ma Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych z 1995 r.⁶⁷ Status tego dokumentu jest o tyle istotny, że w przestrzeni prawnej starego kontynentu jest to kluczowy dokument regulujący kompleksowo przestrzeń praw i wolności mniejszości⁶⁸. Nie ma to natomiast większego wpływu na poszukiwanie definicji legalnej mniejszości narodowej i etnicznej, albowiem pomimo doniosłego charakteru konwencja ramowa takowej nie zawiera.

Wobec braku funkcjonowania legalnej międzynarodowej definicji mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej, kompetencje w tym zakresie posiadają poszczególne kraje⁶⁹. Innymi słowy, to w gestii każdego państwa jest uznanie konkretnej grupy za mniejszość, a w konsekwencji przyznanie tej grupie stosownych przywilejów. Naturalnym korelatem tego wyróżnienia jest analogiczne prawo do odmowy przyznania innym grupom statusu mniejszości i wzmiankowanych bonusów prawnych⁷⁰. Na gruncie europejskim poszukiwania należy rozszerzyć również o prawodawstwo Unii Europejskiej, co w kontekście Islandii nabiera o tyle szczególnego znaczenia, że pozostając poza strukturami unijnymi, w praktyce

⁶⁴ Dokument spotkania kopenhaskiego konferencji w sprawie wymiaru ludzkiego KBWE z 1990 r. poszerzający katalog praw człowieka m.in. o prawo zgromadzeń, prawo do własności, prawa dziecka, wolność od tortur, prawa robotników – migrantów, a także prawa osób należących do mniejszości narodowych, zob. <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/prawa-czlowieka-w-obwe> (dostęp: 29 października 2022 r.).

⁶⁵ Zob.: Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, <https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/14304.pdf> (dostęp: 23 października 2022 r.).

⁶⁶ Z 1992 r., <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20091371121> (dostęp: 19 października 2022 r.).

⁶⁷ Weszła w życie 1 lutego 1998 r., <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20020220209> (dostęp: 19 października 2022 r.).

⁶⁸ Za: *Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i polskim, Opracowania Tematyczne...*, s. 8.

⁶⁹ Zob. D. Kurzyna-Chmiel, *Aktualna sytuacja prawna mniejszości narodowych i etnicznych, ze szczególnym uwzględnieniem praw w dziedzinie oświaty*, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 55, s. 159–160, <https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/sp/article/view/7287/5852> (dostęp: 29 października 2022 r.).

⁷⁰ Zob. *Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i polskim, Opracowania Tematyczne...*, s. 9.

stosuje część dorobku prawnego UE⁷¹. Dyrektywa Rady 2000/43/WE wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne oraz dyrektywa Rady nr 2000/78/WE w sprawie ustanowienia ogólnych ram równego traktowania przy zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu nie wchodzą w zakres Porozumienia EOG i z tego powodu nie zostały wdrożone do prawa islandzkiego.

6.2. Krajowe akty prawne

6.2.1. Konstytucja Republiki Islandii

Na gruncie Konstytucji Republiki Islandii odniesienie do mniejszości narodowych i etnicznych znajduje się w art. 65, otwierającym rozdział VII ustawy zasadniczej, poświęcony prawom i wolnościom jednostki. Gwarantuje on równość wobec prawa i korzystanie z praw człowieka wszystkim, bez względu na takie czynniki różnicujące, jak płeć, religia, poglądy, narodowość, rasa, kolor skóry, własność, urodzenie lub inną cechę pochodzenia. Ponadto, statuuje on równość kobiet i mężczyzn we wszystkich dziedzinach⁷². Lista czynników z art. 65 nie tworzy zamkniętego katalogu, ponieważ poprzez sformułowanie „lub inną cechę” ustawodawca pozostawia furtkę dla zakazu dyskryminacji również pod innymi względami. Przepis ten bazuje na zakazie dyskryminacji z art. 14 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, gdzie wymieniono kilka powodów, dla których dyskryminacja jest zabroniona, wskazując m.in. na płeć, rasę, kolor skóry, język, religię, poglądy polityczne lub inne, narodowość lub pochodzenie.

Konstytucyjny katalog czynników dyskryminacyjnych nie jest zamknięty, ponieważ oczywiste jest, że nigdy nie zostaną uznane one za wyczerpujące. Wyliczenie poszczególnych czynników stwarza ryzyko, że ewentualne późniejsze cechy podlegające dyskryminacji będą uważane za objęte mniejszą ochroną niż te już istniejące. Przy ocenie, czy doszło do naruszenia art. 65, ma to fundamentalne znaczenie. O ile obiektywnie odmienne traktowanie nie jest uważane za dyskryminację w rozumieniu tego przepisu, o tyle, co do zasady, odmienne traktowanie jest uważane za nieuzasadnione, jeżeli nie ma charakteru obiektywnego i nie wypełnia znamion tzw. dyskryminacji pozytywnej⁷³. W świetle prawa dyskryminacja jest uważana za bezprawną, jeśli spełnione są łącznie poniższe punkty:

⁷¹ Zob. pkt 3.2. niniejszego opracowania.

⁷² M. Babula, *Konstytucja...*, s. 106 w związku z *Skýrsla Stjórnlaganefndar Seinna Bindi*, https://www.stjornarradid.is/media/forsaetisraduneyti-media/media/stjornarskra/Skyrsla_stjornlaganefndar_seinna_bindi_skyringar.pdf (dostęp: 29 października 2022 r.).

⁷³ M. Babula, *Konstytucja...*, s. 106 w związku z *Skýrsla Stjórnlaganefndar....* Zob.: Dokument parlamentarny *Frumvarp til stjórnarskipunarlaga um stjórnarskrá lýðveldisins Íslands*, <https://www.althingi.is/altext/150/s/0313.html> (dostęp: 25 października 2022 r.).

- odmienne traktowanie dwóch podobnych podmiotów;
- brak obiektywnych okoliczności przemawiających za ww. odmiennym traktowaniem, które zmierza do osiągnięcia zgodnego z prawem celu;
- brak zgodności między celem dyskryminacji a metodami zastosowanymi do jego osiągnięcia⁷⁴.

Ogólna zasada równości określona w art. 65 konstytucji została po raz pierwszy włączona do islandzkiej konstytucji w 1995 r. Dokonując reformy konstytucyjnej, wnioskodawca projektu stwierdził, że istniał dobry powód, aby wyraźnie wyłuskać zasadę równości w rozdziale konstytucji dotyczącym praw człowieka. Było to zresztą zgodne z tendencją do związania zasady równości w niektórych obszarach ustawodawstwa ogólnego z zasadą pojawiającą się w różnych międzynarodowych traktatach dotyczących praw człowieka, których Islandia była stroną, zwłaszcza z Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych⁷⁵.

Znaczenie art. 65 konstytucji polega przede wszystkim na byciu ogólną zasadą dotyczącą zakazu dyskryminacji, którą należy zawsze traktować jako zasadę przewodnią⁷⁶. Reguła równości ma charakter ogólny w tym sensie, że ma być stosowana nie tylko w określonej dziedzinie prawa lub w związku ze stosowaniem innych przepisów dotyczących praw człowieka, a zatem nie jest konkretnie ograniczona do dziedziny praw człowieka. Jednakże wraz z przepisami o prawie do życia i godności człowieka stanowi podstawę dla wszystkich pozostałych przepisów rozdziału o prawach jednostki. Ma ona zastosowanie nie tylko w związku ze stanowieniem prawa, ale także przy interpretacji i stosowaniu prawa oraz przy podejmowaniu wszelkiego rodzaju decyzji oceniających⁷⁷. Przy ustalaniu, czy doszło do naruszenia art. 65 konstytucji, zasadnicze znaczenie ma to, czy dyskryminację uważa się za nieuzasadnioną. W końcu jasne jest, że różne formy dyskryminacji, nawet oparte na punktach konkretnie wymienionych w przepisie, mogą być uważane za obiektywne i uzasadnione. Na etapie prac nad projektem ustawy zasadniczej, w wyjaśnieniach Rady Konstytucyjnej zapisano, że zgodnie z propozycją Komisji Konstytucyjnej usunięto termin „pochodzenie etniczne”, ale zamiast tego Rada Konstytucyjna odniosła się do „pochodzenia”. Korekta ta, zgodnie z założeniem przyświecającym jej wprowadzeniu, miała/ma przełożyć się na szerszą interpretację, niż gdyby pochodzenie odnosiło się wyłącznie do narodowości. Należy podkreślić, że zgodnie z założeniem ustawodawcy przepis ten obejmuje również pochodzenie etniczne⁷⁸.

⁷⁴ Za: *Skýrsla Stjórnlaganefndar...*

⁷⁵ Za: *Skýrsla Stjórnlaganefndar...*

⁷⁶ Zob. A. Chrościcka, *Ochrona praw mniejszości narodowych w systemie Rady Europy*, „Ius Novum” 2013, nr 4, s. 88 i n.; zob. także R. Wieruszewski, *Komentarz do art. 27*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Międzynarodowy pakt praw obywatelskich (osobistych) i politycznych. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 687; za: D. Kurzyńska-Chmiel, *Aktualna...*, s. 161.

⁷⁷ Dokument parlamentarny *Frumvarp til stjórnarskipunarlaga...*

⁷⁸ Dokument parlamentarny *Frumvarp til stjórnarskipunarlaga...*

6.2.2. Regulacje ustawowe

Ustawa o równym traktowaniu na rynku pracy⁷⁹ reguluje prawo do równego traktowania osób na rynku pracy bez względu na rasę, pochodzenie etniczne, religię, światopogląd, niepełnosprawność, ograniczoną zdolność do pracy, wiek, seksualność, tożsamość płciową, cechy płciowe lub ekspresję płciową, np. w zakresie:

- 1) dostępu do pracy, samozatrudnienia lub zawodów, w tym podczas rekrutacji i awansu zawodowego;
- 2) dostępu do doradztwa naukowego i zawodowego, kształcenia i szkolenia zawodowego;
- 3) decyzji dotyczących wynagrodzeń, innych warunków zatrudnienia i zwolnień oraz
- 4) udziału w organizacjach pracowników lub pracodawców, w tym korzyści, jakie zapewniają członkom (art. 1 ustawy).

Aktualnie ustawa o równym traktowaniu poza rynkiem pracy ma znacznie zawężony krąg podmiotów, które objęte są jej regulacjami. Zasadniczo jej oddziaływanie ogranicza się do kryterium rasy. O ile nie razi brak odniesienia do płci, albowiem kwestie równościowe pod tym względem są wyczerpująco uregulowane innymi ustawami⁸⁰, z analogicznych względów można przymknąć oko na brak odwołania do kwestii wyznania, o tyle jest kilka czynników, które takiego ochronnego uregulowania ustawowego nie mają (albo nie jest ono kompleksowe), np. pochodzenie. Islandzki ustawodawca, dostrzegając konieczność rozszerzenia kręgu podmiotów objętych przepisami ustawy, w perspektywie najbliższych dwóch lat wprowadzi stosowne rozszerzenie o pochodzenie etniczne, religię, światopogląd, niepełnosprawność, wiek, seksualność, tożsamość płciową, cechy płciowe lub ekspresję płciową⁸¹. Artykuł 1 ustawy o równym traktowaniu poza rynkiem pracy zostanie wzbogacony o elementy ujęte poniżej w nawiasie, i będzie brzmieć następująco: „Prawo to dotyczy równego traktowania osób bez względu na rasę, [pochodzenie etniczne, religię, światopogląd, niepełnosprawność, wiek, seksualność, tożsamość płciową, cechy płciowe lub ekspresję płciową] we wszystkich obszarach życia społecznego, poza rynkiem pracy. Prawo to nie dotyczy odmiennego traktowania jednostek ze względu na obywatelstwo lub bezpieczeństwo. Ponadto prawo to nie wykracza poza przepisy ustaw, które wiążą prawa osób fizycznych do ich pobytu na terytorium kraju. Prawo nie dotyczy życia prywatnego i rodzinnego”. Celem tej zmiany jest

⁷⁹ Ustawa o równym traktowaniu na rynku pracy z 25 czerwca 2018 r., Nr 86/2018, <https://www.althingi.is/lagas/152c/2018086.html> (dostęp: 25 października 2022 r.).

⁸⁰ Z tej perspektywy należy przede wszystkim wskazać na ustawę o równym statusie i równych prawach płci z 29 grudnia 2020 r., Nr 150/2020, <https://www.althingi.is/lagas/152c/2020150.html> (dostęp: 23 października 2022 r.).

⁸¹ Zmiany wejdą w życie 1 lipca 2024 r. Zob.: ustawa o zmianie ustawy o równym traktowaniu bez względu na rasę i pochodzenie etniczne z 28 czerwca 2022 r., Nr 85/2018 (rozprzestrzenianie elementów dyskryminacyjnych), <https://www.althingi.is/altxt/stjt/2022.063.html> (dostęp: 22 października 2022 r.).

zwalczanie dyskryminacji oraz ustanowienie i utrzymanie równego traktowania jednostek niezależnie od czynników, o których mowa w art. 1 ust. 1 ustawy.

Interesujące jest natomiast to, że w art. 3, w którym ustawodawca umieścił słowniczek na potrzeby właściwej interpretacji przepisów ustawy, wskazane są (lub odpowiednio będą od lipca 2024 r.) wszystkie czynniki z art. 1, poza pochodzeniem. Brak zatem i tutaj zdefiniowania mniejszości narodowej i etnicznej, a nawet wskazania komponentów determinujących dyferencjację w tym zakresie.

Przepisy chroniące jednostki i grupy przed niektórymi formami opresji zawiera także kodeks karny⁸². Artykuł 180 reguluje, że przestępstwem jest odmawianie osobie towarów, usług lub dostępu do miejsc zgromadzeń publicznych na równych zasadach z innymi osobami ze względu na narodowość, kolor skóry, rasę, religię lub seksualność. Treść art. 233 kodeksu karnego zobowiązuje natomiast wszystkie podmioty podlegające jurysdykcji prawa islandzkiego do wypełniania zobowiązań Islandii wynikających z prawa międzynarodowego zgodnie z Konwencją Narodów Zjednoczonych w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej. Ustawodawca wskazuje wręcz literalnie, że „każdy, kto publicznie atakuje osobę lub grupę osób ze względu na ich narodowość, kolor skóry, rasę, religię lub seksualność z drwinami, oszczerstwami, obelgami, groźbami lub w jakikolwiek inny sposób podlega karze grzywny lub pozbawienia wolności do 2 lat”⁸³. Warto także, nawet sygnalizacyjnie, wspomnieć o tym, że w ścisłym powiązaniu z art. 65 konstytucji pozostaje art. 73 ustawy zasadniczej, odnoszący się m.in. do wolności wypowiedzi⁸⁴. Rezonują one bowiem z art. 233

⁸² Ustawa – ogólne prawo karne z 19 lutego 1940 r., Nr 19/1940, <https://www.althingi.is/lagas/150a/1940019.html> (dostęp: 23 października 2022 r.).

⁸³ Dokument parlamentarny *Frumvarp til stjórnarskipunarlaga...* (tłumaczenie własne). Zob.: Orzeczenie Sądu Najwyższego, 461/2001 H 2002/1485 24/4/2002 Ákærvaldið (Bogi Nilsson ríkissaksóknari) gegn Hlyni Frey Vigfússyni (Örn Clausen hrl.) Stjórnarskrá. Mannréttindasáttmáli Evrópu. Tjáningarfrelsi. Kynþáttamisrétti, <https://www.stjornarradid.is/verkefni/stjornskipan-og-thjodartakn/stjornarskrain/nugildandi-stjornarskra/domar/> (dostęp: 24 października 2022 r.). W sprawie oskarżono osobę o popełnienie przestępstwa z art. 233a ogólnego kodeksu karnego z powodu obraźliwych komentarzy na temat Afrykanów w wywiadzie dla tygodnika DV. Zob.: też dokument parlamentarny *Frumvarp til laga um breytingu á almennum hegningarlögum*, Nr 19/1940, með síðari breytingum (þrenging ákvæðis um hatursorðræðu), <https://www.althingi.is/altext/149/s/0896.html> (dostęp: 24 października 2022 r.).

⁸⁴ Wraz z rewizją części konstytucji dotyczącej praw człowieka w 1995 r. klauzula wolności słowa przybrała obecną formę, uwzględniając art. 10 EKPC i art. 19 MPPOiP. W konsekwencji, aktualny przepis konstytucyjny obejmuje wszelkie formy wypowiedzi, a ochrona wolności wypowiedzi opiera się na różnych argumentach, które dotyczą zarówno prawa jednostki, jak i interesów społeczeństwa demokratycznego w zakresie swobodnego komunikowania się obywateli. W Sądzie Najwyższym rozpatrywane były sprawy, w których z jednej strony wazono znaczenie wolności wypowiedzi dla debaty demokratycznej, a z drugiej, prawa jednostki do należytej ochrony. Z orzecznictwa wynika, że w kontekście odpowiedzialności za naruszenie art. 65 konstytucji kluczowy jest kontekst wypowiedzi, ich charakter i cel. Nie można jednoznacznie stwierdzić, który z tych czynników ma największe znaczenie, ale grają one razem, a ich wzajemna waga może się różnić w zależności od okoliczności sprawy. Ponadto, szczególnie szeroką swobodę wypowiedzi przyznaje się mediom, ze względu na ich rolę w przekazywaniu społeczeństwu informacji o sprawach dotyczących ogółu. Orzecznictwo wskazuje również, że sądy kładą nacisk na zasadę proporcjonalności przy ocenie, czy ograniczenia wolności wypowiedzi idą za daleko w odniesieniu do konieczności wyrażonej konkretnie w art. 73 ust. 3 konstytucji; za: *Skýrsla Stjórnlaganefndar...*

i 233a kodeksu karnego, uchwalonymi na podstawie art. 4 Konwencji ONZ w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej oraz art. 10 EKPC⁸⁵.

⁸⁵ Przy czym należy pamiętać, że nie ma uzgodnionej na szczeblu międzynarodowym lub krajowym definicji mowy nienawiści lub propagandy nienawiści. W 2007 r. Komitet Ministrów Rady Europy zatwierdził zalecenie dotyczące mowy nienawiści (nr R(97)20), a na początku zalecenia zdefiniowano jego zakres tak, aby mowa nienawiści obejmowała wszelkie formy wyrażania nienawiści – szerzenie, podżeganie, promowanie lub usprawiedliwianie nienawiści rasowej, ksenofobicznej i antysemickiej lub inne formy nienawiści oparte na nietolerancji, w tym nietolerancję przejawiającą się w poglądach nacjonalistycznych lub etnocentrycznych, dyskryminację i wrogość wobec mniejszości, pracowników migrujących i osób obcego pochodzenia. Zalecenia wskazują m.in. na to, aby państwa członkowskie ustanowiły lub utrzymywały rzetelne ramy regulacyjne dotyczące mowy nienawiści, które dają rządowi i sądom możliwość pogodzenia wolności wypowiedzi i poszanowania godności ludzkiej z ochroną dobrego imienia lub praw innych osób. Por.: Rekomendacje Rady Ministrów Rady Europy z 31 marca 2010 r., https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf40a (dostęp: 24 października 2022 r.).

W 2003 r. do Konwencji Rady Europy o Przestępczości Komputerowej z 23 listopada 2001 r. dodano dodatkowy protokół, którego celem jest kryminalizacja czynów wyrażających rasizm i ksenofobię oraz popełnianych z wykorzystaniem systemów komputerowych. W protokole dodatkowym, który doprowadził do niektórych zmian wprowadzonych w art. 233a kodeksu karnego z 2014 r. w art. 2 ustawodawca określił, co rozumie się przez materiał opisujący rasizm i ksenofobię („wszelkie materiały pisemne, obrazy lub inne formy prezentacji idei lub teorii, które zalecają, promują lub podżegają do nienawiści”; tłumaczenie własne) – za: dokument parlamentarny *Frumvarp til laga um breytingu á almennum hegningarlögum, nr. 19/1940, með síðari breytingum (þrenging ákvæðis um hatursorðræðu)*....

7. Uwagi końcowe

Jak zaznacza Joanna Felicja Bilaska, każde państwo kieruje się własnymi regulacjami na potrzeby zdefiniowania mniejszości, każdorazowo uzależniając ową definicję od tego, jaki procent stanowią mniejszości. Ważne jest bowiem zarówno samo zdefiniowanie pojęcia, jak i wewnątrzpaństwowe regulacje służące gwarantowaniu integracji społecznej, będącej wyzwaniem dla wielu krajów europejskich. Każde państwo ma w tej materii własne doświadczenia, przekładające się wprost na zakres regulacji państwowych. Niewątpliwie ostatnie lata przyniosły zwiększenie uwagi w przestrzeni ochrony mniejszości w ogóle. Dla państw kandydujących do UE wynika z tego konieczność dostosowania prawa i/lub dążenie do ulepszenia systemu prawnego, tak aby zagwarantować stabilność na szczeblu europejskim. Jest to zadanie o tyle niełatwe, że mając na względzie wzmiankowane już różne doświadczenia i różne wyzwania stojące przed poszczególnymi państwami, nie wykształciło się jak dotąd jednolite podejście prawne do mniejszości narodowych i etnicznych. Oczywiście dużą rolę odgrywa w tym różne rozumienie terminu „mniejszość narodowa/etniczna”. Przekłada się to wprost na trudność z wcielaniem w życie niektórych aktów prawnych. Autorka podkreśla, że pewnym remedium jest stosowana aktualnie przez niektóre kraje alternatywa pozwalająca wyjść z impasu prawnego, czyli traktaty i porozumienia bilateralne. Niewątpliwie dążąca do ujednolicenia Europa wciąż stosuje podział mniejszości na dwie kategorie; pierwszą są osoby należące do mniejszości i korzystające ze wszystkich przysługujących im praw, uczestniczące w życiu społecznym; drugą stanowią społeczności, których celem jest osiągnięcie autonomii. Wielką nadzieją dla państw europejskich (niezależnie od tego, czy są w strukturach unijnych, czy pozostają poza nimi) jest zatem zwiększenie bezpieczeństwa oraz poprawa sytuacji społeczno-polityczno-gospodarczej⁸⁶.

⁸⁶ J.F. Bilaska, *Międzynarodowe regulacje prawne ochrony praw mniejszości*, <https://www.eesti.pl/miedzynarodowe-regulacje-prawne-ochrony-praw-mniejszosci-12006.html> (dostęp: 29 października 2022 r.).

Akty prawne

- Ustawa – ogólne prawo karne z 19 lutego 1940 r., Nr 19/1940 <https://www.althingi.is/lagas/150a/1940019.html> (dostęp: 23 października 2022 r.).
- Ustawa o imionach i nazwiskach z 17 maja 1996 r., Nr 45/1996, <https://www.government.is/publications/legislation/lex/2018/01/08/Personal-Names-Act-No.-45-of-17th-May-1996/> (dostęp: 17 września 2022 r.).
- Ustawa o prawach pacjenta z 28 maja 1997 r., Nr. 74/1997, <https://www.althingi.is/lagas/139b/1997074.html> (dostęp: 13 września 2022 r.).
- Ustawa o Instytucie Studiów Islandzkich im. Árnego Magnússona z 12 czerwca 2006 r., Nr 40/2006, <https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/frettatengt2016/Thyding-log-um-Stofnun-Arna-Magnussonar-juli-2016.pdf> (dostęp: 13 września 2022 r.).
- Ustawa o szkolnictwie wyższym z 13 czerwca 2006 r., Nr 63/2006, <https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/frettir2015/Thyding-log-um-haskola-oktober-2015.pdf> (dostęp: 17 września 2022 r.).
- Ustawa o przedszkolach z 12 czerwca 2008 r., Nr 90/2008 https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/MRN-pdf_Annad/Preschool_Act.pdf (dostęp: 17 września 2022 r.).
- Ustawa o szkole obowiązkowej z 12 czerwca 2008 r., Nr 91/2008, <https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/law-and-regulations/Compulsory-School-Act-No.-91-2008.pdf> (dostęp: 17 września 2022 r.).
- Ustawa o szkole średniej z 12 czerwca 2008 r., Nr 92/2008, <https://www.government.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/law-and-regulations/Upper-Secondary-Education-Act-No.-92-2008.pdf> (dostęp: 17 września 2022 r.).
- Ustawa o statusie języka islandzkiego i islandzkiego języka migowego z 7 czerwca 2011 r., Nr 61/2011, <https://www.althingi.is/lagas/139b/2011061.html> (dostęp: 13 września 2022 r.).

Ustawa o obywatelstwie islandzkim z 21 grudnia 2017 r., Nr 100/1952, <https://www.government.is/Publications/Legislation/Lex/?newsid=bc41955e-e63a-11e7-9423-005056bc530c> (dostęp: 17 września 2022 r.).

Ustawa o równym traktowaniu na rynku pracy z 25 czerwca 2018 r., Nr 86/2018 <https://www.althingi.is/lagas/152c/2018086.html> (dostęp: 25 października 2022 r.).

Ustawa o równym traktowaniu poza rynkiem pracy z 25 czerwca 2018 r., Nr 85/2018 <https://www.althingi.is/lagas/152c/2018085.html> (dostęp: 22 października 2022 r.).

Ustawa o równym statusie i równych prawach płci z 29 grudnia 2020 r., Nr 150/2020 <https://www.althingi.is/lagas/152c/2020150.html> (dostęp: 23 października 2022 r.).

Ustawa o zmianie ustawy o równym traktowaniu bez względu na rasę i pochodzenie etniczne z 28 czerwca 2022 r., Nr 85/2018 (rozprzestrzenianie elementów dyskryminacyjnych), <https://www.althingi.is/altext/stjt/2022.063.html> (dostęp: 22 października 2022 r.).

Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych z 1995 r., <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20020220209> (dostęp: 19 października 2022 r.).

Dokument parlamentarny *Frumvarp til stjórnarskipunarlaga um stjórnarskrá lýðveldisins Íslands*, <https://www.althingi.is/altext/150/s/0313.html> (dostęp: 23 października 2022 r.).

Dokument parlamentarny *Frumvarp til laga um breytingu á almennum hegningarlögum, Nr 19/1940, með síðari breytingum (þrenging ákvæðis um hatursorðræðu)*, <https://www.althingi.is/altext/149/s/0896.html> (dostęp: 24 października 2022 r.).

Dyrektywa Rady 2000/78/WE z 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX%3A32000L0078> (dostęp: 19 października 2022 r.).

Dyrektywa Rady 2000/43/WE z 29 czerwca 2000 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/LSU/?uri=celex:32000L0043> (dostęp: 19 października 2022 r.).

Dyrektywa Rady z 2 lipca 2008 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równego traktowania osób bez względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008PC0426&from=PL> (dostęp: 19 października 2022 r.).

Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych z 1992 r., <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20091371121> (dostęp: 19 października 2022 r.).

Deklaracja Praw Osób Należących do Mniejszości Narodowych lub Etnicznych, Religijnych i Językowych z 1992 r., <http://www.un-documents.net/a47r135.htm> (dostęp: 19 października 2022 r.).

Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, <https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/14304.pdf> (dostęp: 23 października 2022 r.).

Dokument spotkania kopenhaskiego konferencji w sprawie wymiaru ludzkiego KBWE, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/prawa-czlowieka-w-obwe> (dostęp: 29 października 2022 r.).

CCPR General Comment No. 23: Article 27 (Rights of Minorities). Adopted at the Fiftieth Session Of the Human Rights Committee, on 8th April 1994, CCPR/C/21/Rev.1/Add. 5, General Comment No. 23. (General Comments), <https://www.refworld.org/docid/453883fc0.html> (dostęp: 23 października 2022 r.).

Skýrsla Stjórnlaganefndar Seinna Bindi, https://www.stjornarradid.is/media/forsaetisradu-neyti-media/media/stjornarskra/Skyrsla_stjornlaganefndar_seinna_bindi_skyringar.pdf (dostęp: 29 października 2022 r.).

Nordycka Konwencja Językowa z 17 czerwca 1981 r. <https://www.norden.org/en/treaties-and-agreements/nordic-language-convention> (dostęp: 13 września 2022 r.).

Orzecznictwo

Orzeczenie Sądu Najwyższego, 461/2001 H 2002/1485 24/4/2002 *Ákærvaldið (Bogi Nilsson ríkissaksóknari) gegn Hlyni Frey Vigfússyni (Örn Clausen hrl.) Stjórnarskrá. Mannréttindasáttmáli Evrópu. Tjáningarfrelsi. Kynþáttamisrétti*, <https://www.stjornarradid.is/verkefni/stjornskipan-og-thjodartakn/stjornarskrain/nugildandi-stjornarskra/domar/> (dostęp: 24 października 2022 r.).

Literatura

- Albury N., *Fearing the Known: English and the Linguistic Ramifications of Globalizing Iceland*, „Journal of Globalization Studies” 2014, nr 5.
- Anioł W., *Szlak Norden. Modernizacja po skandynawsku*, Warszawa 2013.
- Babula M., *Equality in the Icelandic Legal and Social Concept*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2020, nr 6 (58).
- Babula M., *Konstytucja Republiki Islandii. Komentarz. Stjórnarskrá lýðveldisins Íslands. Athugasemd*, Rzeszów 2020.
- Babula M., *Wybrane zagadnienia wymiaru sprawiedliwości i statusu sędziów w Islandii*, Warszawa 2022.
- Babula M., *Reflections on the Icelandic Local Elections of May 2022*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2022, nr 4(68).
- Bann við mismunun. Tilskipanir ESB um jafnrétti óháð fötlun, kynþætti, þjóðernisuppruna, kynhneigð, aldri og trú/lífsskoðun, Aðalskrifstofa framkvæmdastjórnar Evrópusambandsins um atvinnu, félagsmál og jafnréttismál, https://www.humanrights.is/static/files/Utgafa/bann-vid-mismunun_netid.pdf (dostęp: 11 października 2022 r.).
- Bilska J.F., *Międzynarodowe regulacje prawne ochrony praw mniejszości*, <https://www.eesti.pl/międzynarodowe-regulacje-prawne-ochrony-praw-mniejszosci-12006.html> (dostęp: 29 października 2022 r.).
- Chrościcka A., *Ochrona praw mniejszości narodowych w systemie Rady Europy*, „Ius Novum” 2013, nr 4.
- Daranowski P., *Prawa mniejszości w powszechnym prawie międzynarodowym*, http://www.gro-cjusz.edu.pl/Publikacje/pdar_mniejszosci.pdf (dostęp: 22 października 2022 r.).
- Dośpiał-Borysiak K., *Państwa nordyckie a Unia Europejska*, Warszawa 2007.
- Drgas M., *Członkostwo bez akcesji? Norwegia i Islandia a stosowanie prawa Unii Europejskiej*, „Cywilizacja i Polityka” 2017, nr 15.

- Dziekońska M., 'This Is a Country To Earn and Return': Polish Migrants Circular Migration to Iceland, „Nordic Journal of Migration Research” 2021, nr 11(2).
- Grzybowski M., *Systemy konstytucyjne państw skandynawskich*, Warszawa 2010.
- Gunnþórsdóttir H., Barillé S., Meckl M., *The Education of Students with Immigrant Background in Iceland: Parents' and Teachers' Voices*, „Scandinavian Journal of Educational Research” 2019, nr 4 (63).
- Hannum A., *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination*, University of Pennsylvania Press, 1990.
- Hjalmarsson J.R., *History of Iceland. From the Settlement to the Present Day*, Reykjavik 2017.
- Kurzyna-Chmiel D., Aktualna sytuacja prawna mniejszości narodowych i etnicznych, ze szczególnym uwzględnieniem praw w dziedzinie oświaty, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 55, <https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/sp/article/view/7287/5852> (dostęp: 29 października 2022 r.).
- Kristinsson A.P., *National language policy and planning in Iceland – aims and institutional activities*, [w:] G. Stickel (red.), *National language institutions and national languages. Contributions to the EFNIL Conference 2017 in Mannheim*, Budapest 2018.
- Legutko A., Przyczyny i skutki kryzysu finansowego w Islandii w 2008 roku, „Zeszyty Naukowe Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie” 2016, nr 2(950).
- Markiewicz M., Kryzys bankowy w Islandii z perspektywy międzynarodowej, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2011, nr 221.
- Ólafsdóttir A.G., *Fjölmíðlar endurspegli lítróf samfélagsins Hver er skylda fjölmíðla gagnvart þjóðernisminnihlutahópum í eigin samfélagi? Hvert*, <https://www.mbl.is/greinasafn/grein/452822/> (dostęp: 5 października 2022 r.).
- Ólafsdóttir H., *Integration and adult education for immigrants in Iceland*, [w:] M. Budyta-Budzyńska (red.), *Integration or Assimilation? Polish Immigrants in Iceland*, Warszawa 2011.
- Osiński J., Przemiany polityczne na Islandii w warunkach kryzysu bankowego i gospodarczego, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace” 2011, nr 1.
- Osiński J., Wstęp, [w:] *Konstytucja Republiki Islandii*, Warszawa 2009.
- Prawa mniejszości narodowych i mniejszości etnicznych w prawie międzynarodowym i polskim, Opracowania Tematyczne*, Biuro Analiz i Dokumentacji, Kancelaria Senatu, Warszawa 2011, <https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/17/plik/ot599.pdf> (dostęp: 21 października 2022 r.).
- Ragnarsdóttir H., *Refugee families in Iceland: opportunities and challenges in schools and society*, „International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being” 2020, Nr 15:sup2.
- Þorvaldsson P.H., Hjartardóttir G.L., *Mannréttindastefna Reykjavíkurborgar: Áskoranir, togstreita og tækifæri*, https://www.researchgate.net/publication/312564773_Mannrettinda-

stefna_Reykjavikurborgar_Askoranir_togstreita_og_tækifaeri (dostęp: 11 października 2022 r.).

Wieruszewski R., *Komentarz do art. 27*, [w:] R. Wieruszewski (red.), *Międzynarodowy pakt praw obywatelskich (osobistych) i politycznych. Komentarz*, Warszawa 2012.

Wojtyńska A., *History and characteristic of migration from Poland to Iceland*, [w:] M. Budyta-Budzyńska (red.), *Integration or Assimilation. Poles in Iceland*, Warszawa 2011.

Netografia

<https://www.humanrights.is/is/mannrettindi-og-island/mannrettindi-akvedinna-hopa/utlendingar-og-folk-af-erlendum-uppruna> (dostęp: 5 października 2022 r.).

<https://www.coe.int/en/web/conventions/recent-changes-for-treaties?module=signatures-by-treaty&treatyenum=157> (dostęp: 11 października 2022 r.).

https://pl.wikipedia.org/wiki/Lista_pa%C5%84stw_cz%C5%82onkowskich_Organizacji_Narod%C3%B3w_Zjednoczonych (dostęp: 21 października 2022 r.).

<https://www.stjornarradid.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/ritogskyrslur/White%20Paper%20on%20education%20reform%202016.pdf> (dostęp: 17 września 2022 r.).]